

RAFA-GYOVAI IMRE DÁNIEL

Az ifjúság problémáinak megjelenése a magyar könnyűzene dalszövegeiben*

Az ifjúság és a könnyűzene mindig összekapcsolódott. A szórakoztatáson túl néhány énekes, zenekar a fiatalokat érintő problémákat is megénekelte valamilyen formában, nagyrészt csak érintő jelleggel és felszínesen.

Az ifjúság számára a zenehallgatás mindig a kikapcsolódás, a szórakozás egyik legkedveltebb és legkönnyebben elérhető formája volt. A XX. századig természetesen csak az élőzene nyújtotta lehetőségek voltak adottak (táncházak, bálók stb.) de fonográf és rádió megjelenésével és elterjedésével egyre nagyobb réteg számára vált elérhetővé az otthoni zenehallgatás.

Hazánkban a lemezkiadás nagymértékű fejlődése az 1960-as évek második felétől indult meg, és a 70-es években élte igazi aranykorát. A 80-as évek második felétől a hivatalos kiadványok eladási száma csökkent, a fiatalok egyre nagyobb mértékben másolták a kazettákat. Ezt a csökkenő eladási számot tovább rontotta a 90-es években hazánkban is megjelenő CD, amelyet még könnyebb sokszorosítani.

Az informatikai eszközök gyors fejlődése új zene formátumot eredményezett. A CD-ről mp3-ba átkonvertált hangfájl az eredeti fájlunk körülbelül hatod-tized nagyságát foglalja el. Így könnyebb a fájlcsere az interneten. Az új zenei formátum természetesen új hordozható lejátszó megjelenését vonta maga után. Először csak az mp3 formátum lejátszására alkalmas készülékek jelentek meg, majd 2001-ben bemutatták az iPod nevű szerkezetet, és a legújabb mobiltelefonok is alkalmasak mp3 lejátszásra.

Az ifjúság problémáinak első megjelenése a dalszövegekben az 60-as évek közepén történt meg. Ekkorra érett kamasszá a háború után született generáció, amely valami teljesen más életformát választott magának, mint a szülei. A nemzedékek közti ellentét elkerülhetetlen volt. Az egyik legnagyobb probléma volt a fiúk hajviselete, amely igazodva a nemzetközi divathoz, egyre hosszabbá vált. A haj természetesen csak „ürügy” volt, hogy a többi problémát is megfogalmazzák.

Azt mondta az anyukám, hogy nem tetszik a frizurám./Mondjátok meg, mit tegyek, ha levágatom, szenvedek./Azt mondta az apukám, hogy most majd gondja lesz reám./Rettentő nagy gondban van, hogy miért vagyok gondtalan./Azt is mondták egyesek, hogy bátor vagy vagány legyek/Mások szerint, a nagyok szerint, az életben csak ez segít/Annyi mindent mondanak, az ember már csak bólogat./Mi helyes és helytelen? Ezt egyszer meg kell fejtenem.¹

Az Omega slágeres, könnyed szövegénél jóval keményebb szavakkal járja körül a problémát Bródy János az Illés együttes dalában:

* A FEEK ifjúságsegítő szakán 2008-ban beadott szakdolgozat cikkváltozata.

¹ Azt mondta az anyukám – zene: Presser Gábor, szöveg: S. Nagy István, előadó: Omega együttes, megjelent: 1967, kislemez

Kétszer voltam kopasz életemben/Először, mikor megszülettem - igen/Másodszor is kopasz lettem/No, de semmi baj/Az ész a fontos, az ész a fontos, az ész a fontos, nem a haj/Rendőr szólt, hogy így nem járhatok/Hosszú hajjal nem világítok /Hosszú hajam sötét folt/Hát levágták hamar/Az ész a fontos, az ész a fontos, az ész a fontos, nem a haj/ Az emberek mind bámultak reám/Gúnyolódtak: fiú ez vagy leány? /Rájöttek már (megmutattam), és azóta /Senki nem zavar/Az ész a fontos, az ész a fontos, az ész a fontos, nem a haj/Lehetek én akár krumplihámozó/Fő, hogy egy lány úgy szeressen/Ahogy nekem jó/Akármilyen ruhát felvehetsz/De tiszta szívvel piszkos nem lehetsz /Hajad lehet hosszú/És ha kopasz, az se baj/Az ész a fontos, az ész a fontos, az ész a fontos, nem a haj²

A szövegben a rendőrség megjelenése nem a véletlen műve. A 60-as években többször előfordult, hogy valaki a hosszú haja miatt a rendőrségen kötött ki, sőt az sem volt ritka eset, hogy az iskolában a tanárok vágták le a gyerekek haját. Bródy maga ironikus módján neveti ki az egész problémát és a dal végén summázza az örök igazságot „nem a ruha teszi az embert”.

Az egyik legnagyobb generációs „probléma”, a kamaszkorral együtt járó első (majd második...és sokadik) szerelem.

A 70-es évek elejére ért el hozzánk Woodstock szelleme, a „love and peace” jelzavakkal együtt. A szerelmes dalok közt nem egy volt, amely több volt egyszerű vallomásnál. Ezek közül talán az egyik legismertebb a Taurus együttes dala, amely mintegy békehimnusszá alakul át. A lány több lesz, mit a vágyak megtettesítője, a világbéke szimbólumává válik.

Sokkal csendesebb lesz egyszer a világ/ha jön egy lány, akit már nem fognak a fegyverek./Én is egész másképp hordozom súlyát/ha jön egy lány, akire szerelemmel nézhetek/Hogyha rossz napom van, elfelejtem én/hogy kire várok, és kire várnak még az emberek/Fenn az égen, lenn a földön útra kel/hej az lány, akire szerelemmel nézhetek/Aki kérdez, aki válaszra vár/annak mondd el, mennyit hallgattál/s hányszor állsz még ma is szótlanul/de egyszer eljön váratlanul/Sokkal könnyebb lesz az egész életem/ha jön egy lány, akire szerelemmel nézhetek/És ha rossz a kedvem arra gondolok/hogy valahol valakit szeretnek az emberek/Sokkal békésebb lesz akkor a világ/ha egy napon virággá változnak a fegyverek/Talán él, talán jön, talán nincs seholl/az is lehet, nem anya szülte, csak a képzelet³

A következő szövegben egy olyan tabu-témát feszeget a szövegíró, amely politikai rendszertől, kormányoktól és történelmi korszaktól független. Ez pedig a tanáriák szerelem.

Megtaláltam a szerelmet/sok-sok év után/Tanárnő a szerelmem/egy csodálatos leány/A tanárnőt sokan ismerik/s én nem csodálkozom/Rokonszenves jelenség/és megértő nagyon/Én vagyok az egyetlen/kit ingyen is tanít/Elárulom, hogy a szerelmem/csak értem dolgozik/A tanítványai tisztelik/mert jó a módszere/A tandíjat sem sokallják/bár drága az ideje/Én vagyok az egyetlen/kit ingyen is tanít/Hisz mondtam már, hogy a szerelmem/csak értem dolgozik/Azt mondják a barátaim/akikre hallgatok/Hogy messze legjobban ő tanít/s én igazán büszke vagyok/Mert én vagyok az egyetlen/kit ingyen is tanít/De legjobb mikor a szerelmem/velem dolgozik/Azt hiszem, hogy egy szép napon/feleségül veszem/Ha lesz

² Az ész a fontos, nem a haj – zene: Szörényi Szabolcs, szöveg: Bródy János, előadó: Illés együttes, megjelent: 1969, Nehéz az út nagylemez

³ A lány akire szerelemmel nézhetek – zene: Balázs Ferenc, szöveg: Horváth Attila, előadó: Taurus, megjelent: 1971, kislemez

majd egy-két gyerekünk /dolgozni nem engedem/Bár én vagyok az egyetlen/kit ingyen is tanít/Az igazság az, hogy nem szeretem/ha annyit dolgozik⁴

Az szinte természetes dolog, hogy a fiatalabb tanárokba időnként szerelmes lesz egy-egy tanuló, és nem egyszer fordul elő, hogy érzelmi viszonzásra találnak. Ekkor jön a titkolózás, a bujkálás. A tanár az állását veszélyezteti, a diák pedig az iskolai tanulmányait. Bródy ezt a kényes témát ügyesen oldja meg, hisz korából fakadóan, ő már nem diák. A szerelme egy tanárnő, de köztük már nem áll fenn tanár-diák kapcsolat. Önálló felnőtt emberek. Ahogy haladunk a szövegben előre, egyre gyakrabban merül fel a kérdés: milyen szakos is ez a tanárnő? A szövegből egyértelműen kiderül, hogy különóráról van szó, mivel a szövegíró tandíjról beszél (ami igen sok), és abban az időben az iskolai oktatás ingyenes volt. A kétértelmű sorok („jó a módszere”, „feleségül veszem... dolgozni nem engedem”) a „legjobb mikor a szerelmem velem dolgozik” sornál kapják meg új jelentését. A tanárnő tulajdonképp egy örömlány, aki –többek között– fiatal fiúk „beavatásával” keresi meg a kenyérrelvalót. A szöveg szerint Bródy ennek a hölgynek a kuncsaftból lett szereleme (ezért tanítja ingyen!).

Bár a következő dalszöveg első olvasatra szintén csak a szexről szól, valójában ez egy szerelmes dal.

Elhagyott, mint a kifutópályát a gép./Újra egyedül, tudtam, hogy lelép./Ő az égen, én meg a repülőtéren./Tekerek gyorsan, talán még utolérem./A hüvelykujjam az égre mutat, a csizmámon vastag a por./Látom magam előtt az utat, ki vesz fel ilyenkor?/Elöttem kilométerek, mögötte mérföldek./Néhány óra múlva egy új világban ér földet./Várom, hogy szóljon a telefon./Látod, könnyitek magamon./Várom, hogy újra itt legyen, elég ha szól/Gyúrd össze a lepedőt velem!⁵

Bár a dalszöveg az „elhagyott” szóval kezdődik, itt szó sincs végleges szakításról. A hölgy csupán rövid(?) időre távozott el, méghozzá Amerikába. A magányos szerelmes férfi stoppal indul haza. Ebből is látszik, hogy nem szakításról szól a dal, hisz, ebben az esetben valószínű, hogy a szöveg egy kocsmában folytatódna, ahol a dal főhőse felszedne egy csajt. Ehelyett otthon várja a nő telefonhívását, és a maszturbálásra való utalás (könnyitek magamon) is egyértelművé teszi, hogy hűségese a barátnőjéhez és visszavárja. Mint írtam ez egy szerelmes dalszöveg, bár nem a szokásos fajtából. A visszatérő hölgy nem a „nyálás” szép szavakat súgja, hanem valami egészen mást. És lássuk be, ez a szöveg sokkal életszerűbb, mint bármilyen romantikus, lírai mondat.

A „Tekerek gyorsan, talán még utolérem” sor egyértelmű utalás a füves cigire, melynek segítségével próbálja utolélni a repülőn tovaszálló kedvest. Bár a 60-as években Magyarországon nem lehetett hozzájutni a nyugati világban már akkor is népszerű drogokhoz, a hírük azért ideért. Az első droggal foglalkozó dal azonban az akkori időkben valószínű senkinek sem tűnt fel.

Ülök a hóban/A lábam lefagy/Már tegnap óta/Nem láttalak/És ülök a hóban/A hangom rekedt/Már úgysem mondok/Szépet neked/Sűrű pelyhekben/Hull rám a hó/Nincs egy marék fű/Az arcom fakó/A sapkám az úton/Rég elveszett/Hóból lesz kucs-

⁴ A tanárnő – zene: Szörényi Levente, szöveg: Bródy János, előadó: Illés együttes, megjelent: 1972, Add a kezéd nagylemez

⁵ Gyúrd össze a lepedőt velem – zene: Tankcsapda, szöveg: Lukács László, előadó: Tankcsapda, megjelent 1993, Tankcsapda: Jönnek a férgek nagylemez

mám/Megnézheted/Csak ülök a hóban/A hó-ég alatt/Hó fest fejemre/Őszes haját/Fáradt szememre/Álom borul/A hó színes lett és/Felfelé hull/És elfelejtem/Hogy éhes vagyok/Hendrix sem játszik/Elhallgatott/A lábnyomában/Ott lépdél a tél/Már jégvirág van/Az arcod helyén/Csak ülök a hóban/Későre jár/Sűrű pelyhekben/Lassan leszáll/Ó, én csak álltam/Az ajtó előtt/Ó, én csak jártam/A hátak mögött/Ülök a hóban/Mondd, mit tegyek/Már eltemetne/S felébredek⁶

A dalszöveg első olvasatra egy ártatlan téli mese. Azonban a harmadik versszakban már erős utalás van a fűre. A későbbiekben pedig számos elvonási tünetet ír le a szöveg (hang megváltozása, éhségérzet megszűnése, fáradtság), valamint a drogos látomások egyik tipikus példáját a kavarodó színek megjelenését. Jimmy Hendrix halálának a megéneklése pedig egyértelművé teszi, hogy a hó valójában a fehér por.

Az alkoholizmus problémája azonban még a szocialista társadalmat is megérintette, annak ellenére, hogy az illetékesek ezt próbálták eltusolni. Kocz Zsuzsa alkohol-ellenes kampánydalán (Mr. Alkohol) és a P.Mobil fricskáján (Alkohol blues) kívül nem foglalkozott dalszöveg ezzel a témával.

Az, hogy az alkoholizmus tulajdonképpen egy betegség és, hogy sokak számára ez az egy dolog jelenti a boldogságot, csak a rendszerváltás után énekel(het)te meg a Bikini zenekar.

Ez a világ már nagyon szűk nekem,/Nem találok benne régi helyem,/Ez az út biztos a pokolba megy./Lezárt agyam kulcsát eldobom,/Alkoholba fojtom bánatom,/Ma éjjel nem hat rám a józanság szava./Részegen ki visz majd haza?/Hazavisznek és ágyba tesznek,/Hideg párnák közé temetnek,/Az Úrhoz fohászok értem./Kit sirattok miért sirattok,/Úgy élek, hogy majdnem belehalok./Ma éjjel nem hat rám a józanság szava./Részegen ki visz majd haza?⁷/

A szöveg kezdő sora a „rég helyre” sok mindenre utalhat. A rendszerváltáskor biztosnak tűnő munkahelyek szűntek meg, ennek következtében stabil egzisztenciák dőltek össze, családok mentek tönkre. Ennek egyik következménye lett a szenvedélybetegek számának a növekedése, és ezt a listát az alkohol vezette, vezeti a mai napig. A dalcímben szereplő kérdés, egyértelmű célzás a magányra, az elidegenedésre. Bár az ökörszék magában, valószínű, hogy a dal főhőse társ nélkül zülleszteti le magát, hisz az ivócimborák általában haza szokták kíséreni egymást.

A ifjúság problémái állandó témát adtak a magyar szövegíróknak. Azonban ezeknek a dalszövegeknek a nagy része inkább csak felületesen foglalkozik a gondokkal. Nem próbálják kutatni az okokat, leíró jellegűek és általánosan minden korban érvényesek. Kevés az olyan szöveg, amely csak egy adott korszak problémáival foglalkozik. Ennek több oka van.

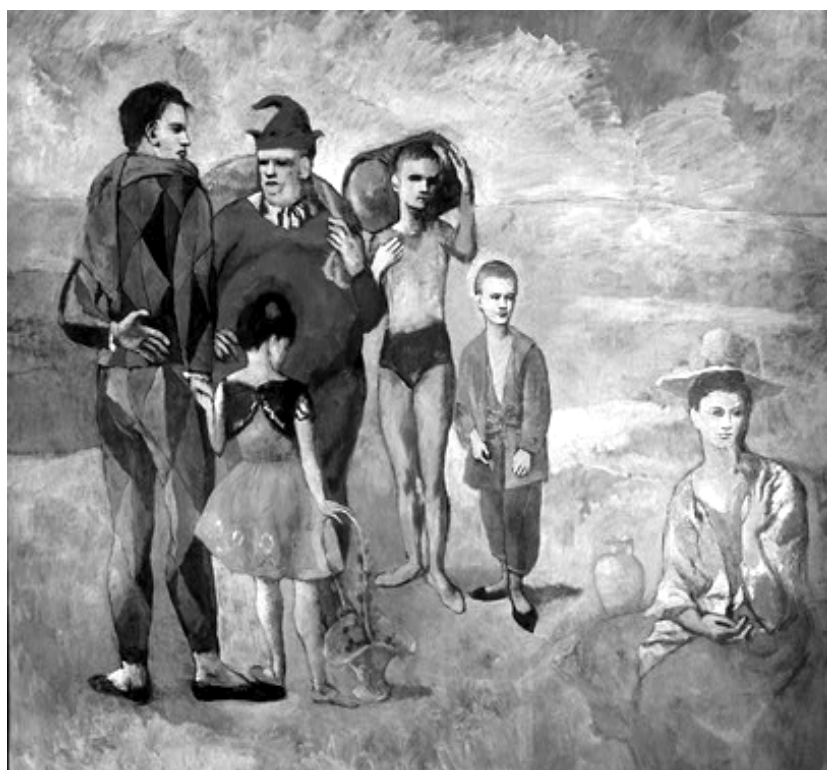
Egyrészt: az egypártrendszer idején az igaz problémákat megéneklő zenekarok, szövegírók nem kaptak lemez megjelenési lehetőséget. A rendszer nem tűrte a lázadást, a kritikát. Dalaik nem maradtak fenn, csak –esetleg– házi felvételeken. Nagyrészt azonban végleg elveszett.

⁶ Ülök a hóban – zene: Presser Gábor, szöveg: Adamis Anna, előadó: Omega együttes, megjelent: 1971, kislemez

⁷ Ki visz haza? – zene:Hirlemann Bertalan, szöveg: Angyal Tivadar, Németh Alajos, Dévényi Ádám, előadó: Bikini együttes

Másrészt: azok a zenekarok akik készíthettek lemezeket vagy önként lemondtak a társadalmi kritikát és ifjúsági problémákat megéneklő dalaikról, vagy a kiadó egyszerűen nem jelentette meg azokat a dalokat. Ilyen sorsra jutott többek között az Illés együttes gyermekkori szegénységgel foglalkozó Koszos kisfiú című dala. De nem került lemezre az általános –tehát bármely korban és rendszerben meglévő– emberi problémákat megéneklő Omega dal a Ne legyen se. Sőt ebben a dalban még disszidálásra biztató sorokat is véltek felfedezni a sanzonbizottság tagjai. Azok a dalok, amelyek megjelentek, ma már inkább megmosolyogtatják az embert, és nem igazán tűnnek lázadónak.

Harmadrészt: a rendszerváltás után annyira elüzettedett a lemezkiadás, hogy igazán teret csak a kommersz termékek kaptak. Azok az előadók, amelyek az igazi problémákat énekeltek meg, sajnos elég szélsőségessé váltak. Ez egyfelől a szélsőséges politikai nézetekhez való simulás, illetve szövegbeli szélsőségek (obszcénítás, vulgáris megfogalmazás) formájában jelent meg.

Komédiások Pablo Picasso festményén